

κ' ὄχ' ὁ κύρ Δωρόθεος πού μοιάζει ντεπουτάτος ἀπὸ Λύκειο, πού ἦρτε δυὸ χιλιάδες χρόνια καὶ κάτι τι πίσου νὰ βασιτάξει τὴν τιμὴ του, πὼς δὲν ἦταν λαθρασιμένο σὲ μιὰ πρόταση· τί μεγάλη δουλειά!

Ἀλλὰ κ' αὐτ' ἡ ὑπερβολικὴ κλίσι στὴν ἐλληνικὴ παιδεία καὶ γλῶσσα πού μερικοὶ σπουδαῖοι μας ἀκολουθοῦν, ὥστε πού τὸ 'χουν τιμὴ τους νὰ ἐπιγράφουνται κ' "Ἕλληνας, εἶναι ἀνάξιο πράγμα σ' ἕναν Ῥωμῆδ' χριστιανό. Ὡσὰν ὅπου ἐμεῖς κατὰ πρῶτον ὀνομαστήκαμε Γραικοί, ζᾶερ καθὼς καὶ τὸ λὲν ἀπὸ κανέναν μέγλον ἀνθρωπο, πού ἀναμφιβόλως ἐλέγουνταν βασιλεὺς τότες (γιατὶ ὁ τυχὼν δὲ δίνει ὄνομα σ' ἕνα ἔθνος) καὶ μὲ ταῦτὸ ὄνομα μᾶς ἐγνώρισαν τὰ δυτικὰ σ' ἐμᾶς ἔθνη· ἐμεῖς κατόπι τᾶλλαξαμ' αὐτὸ κ' ἐπῆραμε τὸ "Ἕλληνας ὄνομα, τὰ εἰρημένα ὅμως ἔθνη δὲ μᾶς τὸ ἀλλάξαν μόνε τὰ ἀνατολικὰ π' ὡς εἰκὸς τότες μᾶς πρωτογνώρισαν, μᾶς ἔλεγαν Γιουνανί, Ἴωνες. Μετὰ Χριστόν, ὄφ' οὐ δεχτήκαμε τὴν πίστι μας, ὀνομαστήκαμε χριστιανοί, κ' ἐλέγαμ' "Ἕλληνας τοὺς εἰδωλολάτραις, ὄνομα θρησκείας. Μετοικίζωντας μετὰ ταῦτα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ βασιλεῖο στὴν Κωνσταντινούπολι, ὀνομαστήκαμε Ῥωμᾶιοι, κ' ἐτζὴ μᾶς ἔλεγαν ἔλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου, κ' ἀκολούθησε πάντα νὰ λέμε τοὺς εἰδωλολάτραις μὲ τὸ "Ἕλληνας ὄνομα. Ἀφ' οὐ ὑπερίσχυσαν στὴν Ἰταλία οἱ Λομπάρδοι εἰς καταφρόνιο ἐλέγαμε τοὺς κάτοικους τῆς Ῥώμης Λομπάρδους καὶ εἰς ἀντέλογον μᾶς ἔλεγαν ἐκεῖνοι Γραικοὺς ἐνωώντας μας Ἕλληνας, καὶ δίδοντας αἰτιολογία ὅτι δὲν εἴμαστε πλέον Ῥωμᾶιοι, γιατί δὲ λαλοῦμε τὴ γλῶσσα τους, μήτ' ἀκολουθοῦμε τὰ ἴθνη τους, μήτε φοροῦμε τὰ ρούχα τους· οἱ δικοὶ μας ὅμως ποτὲ δὲν τὸ δέχτηκαν· πλὴν ἐπικράτησε τοῦτο καὶ στὴν ἐπιλοιπη Εὐρώπη νὰ μᾶς τὸ λέν, κ' ἐμειναν μόν' τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης οἱ κάτοικοι νὰ λέγουντ' ἐκεῖ Ῥωμᾶνοί, ὅ ἐστι Ῥωμᾶιοι· μ' ὅλον τοῦτο τ' ἀνατολικὰ ἔθνη ὄλο μᾶς λέγουνε Ῥοῦμ ἢ Οὐροῦμ. Κ' ἐμεῖς τὸ φυλάγομε καὶ λέγομαστε Ῥωμῆοι² μὲ μιὰ λίγη μεταβολὴ μόνε στὴν προφορὰ του. Λοιπὸν ἐκεῖνο τὸνομα πού ἀπὸ Χριστοῦ ὡς τὴν αἰχμαλωσία μας τόσους αἰῶνες ἔλαβε χρῆσι, κ' ἡ σημασία του βεβαίωθηκε μὲ παραγραφὴ χρόνων ἀμνημονεύτων νὰ σημαίνει εἰδωλολάτρη, πὼς μερικοὶ σπουδαῖοι ἐναντία καὶ στοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς τολμοῦν ν' ἀλλάζουσι σημασία λέξις, καὶ νὰ λὲν τὸν ἑαυτοὺς Ῥωμῆοι, καὶ νὰ μὴν τὸ 'χουν πρόκριμα καθὸ χριστιανοί, καὶ ἀτιμία καθὸ Ῥωμῆοί, πού οἱ γονεῖς μας Ῥωμᾶιοὶ δὲν τὸ ἐδέχτηκαν ὅς' ἀπὸ ἕναν, τὸν

παραβάρτη Ἰουλιανό, πού ἐνασμενίζονταν νὰ λέγεται "Ἕλληνας; Ἀλλὰ κ' ὅς' ἀπτοὺς σπουδαίους μας ὅπου εἶπα, ὄλο τὸ ἔθνος μας τώρα, ὅταν λὲν "Ἕλληνα, νοοῦνε εἰδωλολάτρη· εἰδὲ καὶ τὸ πάρομ' ἀπλῶς στὴν πρώτῃ του σημασία ὄνομα ἔθνικόν, γιὰ τοῦτο κ' ὅποιος διαβάσει Ἕλληνα δὲν γένεται "Ἕλληνας, καθὼς μήτ' ὅποιος μᾶθ' ἄλλη γλῶσσα, δὲν παρονομάζεται ἀπ' ἐκεῖνηνα. Τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ στὴν παιδεία: δὲν πρέπει νὰ τὴν διαβάζουμε γιὰ νὰ γένουμε ποιοὶ σ' αὐτήνα καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως, καὶ νὰ μοιάζομ' αὐτόμοιοι ἀπτὸν Περίπατο καὶ τὴ Στοιά, ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ τοὺς Πατέρες, γιὰ νὰ μοιάζουμε καθὼς λέγομαστε: χριστιανοί, καὶ μάλιστα γιὰ νὰ καλλιεργήσομε καὶ νὰ πλουτύνουμε τὴ γλῶσσα μας τὴ ρωμαίικια, πού νὰ 'χομε κ' ἐμεῖς γλῶσσα δική μας, καὶ νὰντιστρέφῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνους μὲ τὴ γλῶσσα του, καὶ λαμβάνωντας τὴν πρέπουσαν εἰς ἐμᾶς παιδεία νὰ στολιστοῦν καὶ τὰ δυὸ μὲ τὸ σοφὸ τὸ ἐπίθετο· καὶ τότες δὰ νὰ μὴν εἶν' αἶσχος νὰ λέμε ἴπως εἴχαμε προγόνους τοὺς "Ἕλληνας, τιμὴ μεγαλώτατη, χωρὶς νὰ πρετεντέρουμε τὸνομα.

Ὅσοι πάλε διαβάζουν τὰ λατινικά, ὠφελιοῦνται δὲν ὠφελιοῦνται δὲ ξέρω, στὸ κοινὸ πλὴν δὲ συνεχίζουσι τίποτες, καὶ δὲν ἀκολουθοῦνε παντελῶς τὸν Πλανοῦδη ἢ τὸ Γαζῆ. Οἱ νεώτεροι Λατῖνοι, μαθαίνωντας Ἕλληνικά, ἐμετάφρασαν τὰ βιβλία τους, καὶ διὰ νὰ μαθαίνουσι οἱ μεταγενέστεροί τους μ' εὐκολία τὰ Ἕλληνικά, ἐσύνταξαν λεξικά θιαμωσιώτατα σὰν τὸ Σκάπουλα, τὸ Στέφανο τὸν Ἐνρίκο, τὸ Σκριβέλιο, κ' ἄλλα πολλά· σ' ἐμᾶς ὅμως μόλις εἶδα δυὸ βιβλία μεταφρασμέν' ἀπὸ τὰ λατινικά, τὸ θέατρο τὸ πολιτικόν, καὶ τὸ πρῶτο βιβλίον τὸν Γεωργικῶν τοῦ Βιργίλιου· ἄς πῶ πὼς εἶν' ἄλλα δέκα δυὸ, πού δὲν εἶδα ἢ δὲ θυμοῦμαι· εἰδὲ ἀπτὸ Γαζῆ κ' ἐδῶδες μεταφράστηκαν ὄλα τὰ Ἕλληνικά βιβλία ἀπὸ ἕνα καὶ δυὸ φορᾶς στὰ λατινικά. Τί φιλοτιμία, καὶ τί ἀγάπη τῆς πατρίδας σ' ἐμᾶς!

Ὅσοι διαβάζουσι τούρκικα, δὲ διαβάζουν νὰ μάθουν ἐκεῖνο πού τοὺς χρειάζεται μὲ κανέναν προσδιορισμό, ἀλλὰ ἐπιχειροῦνται νὰ μάθουν ἐν ταῦτῳ τρεῖς γλώσσαις: τούρκικα, πέρσικα καὶ ἀραβικά μὲ ταῖς ἀρχαῖς τους, καὶ νὰ μελετήσουν ἀπλῶς ὅσα βιβλία τέτοια τοὺς πέσουν στὰ χέρια τους, καὶ νὰ μελετήσουν ὅλα τὰ ἀγαπημένα τους σπουδῆ τὰ πολιτικὰ, γεμίζει κ' ὁ σπουδαῖος μας νέος τὸν ὄντὰ του ντιβάνια, πέρσικα, τούρκικα, καὶ κασιντέδες ἀραβικοὺς· καὶ ἡ μὲ τοὺς Πέρσας θιάρφει νὰ βρισκεται στῆς ὄχθαις τοῦ Σεῖχῶν καὶ Νουζέχῶν, νὰ εἶναι περιτριγυρισμένος ἀπὸ τριαντάφυλλα, φούλια καὶ γιασουμιά, νὰ κάθεται ἀποκατ' ἀπτὰ δέντρα εἰς τὸ τραπέζι, νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίν' ἀπὸ τὸ χέρ' ἐνοῦ Γα-νυμήδη ἢ μὲ τοὺς Ἀραβες τὸν φαίνεται πὼς εἶναι καρβαλάρης σὲ μιὰ δρομάδα ἀπάνου, μὲ μιὰ Λαῖδα τὴ συνοδιά του, καὶ περιστρέφωντας στὸ

1. Λεγ' ὁ Ἀπολλόδωρος (βιβ. α', κεφ. ζ', παράρρ. β') ὅτι «αὐτὸς μὲν (ὁ Ἕλληνας) ἀφ' αὐτοῦ τοὺς καλομένους Γραικοὺς προστήθρησαν "Ἕλληνας».
2. Ῥωμᾶῖοις, ἐπροφέρουνταν, καθὼς ἀποδείξαμ' ἄλλοι, Ῥωμᾶῖοις· λοιπὸν κοινή-τερα εἶναι τὸ Ῥωμῆος στὴν παλαιὰ προφορὰ.

χέρι του τὸ καλαμένιο κοντάρι καὶ τραβουδώντας, πετᾷ καὶ διέρχεται σὰν ἀστραπή τοὺς χαριτωμένους κ' εὐδιδέστατους τῆς Ἐραβίας· τί φιλολογία ἀξιόλογη! Πέρι τοὺς ἀπομνημονεύτους τῆς Ἐραβίας ἀπομνημονεύσεις καὶ μὴ ἀπομνημονεύσεις; Ἄν ἦσαν σκοπὸς τοῦ ν' ἀπολαμβάνω ἡδονὴ ἀπὸ ποιητικῶν, πᾶσα δὲν ἔχομε ποιήσ' ἑμεῖς; Καὶ τάχα ἔχει σύγκρισις ἡ ἀραβικὴ μὲ τὴν ἑλληνικὴν; Μόλις νὰ εἶν' ἐκεῖν' ἴσα μὲ τὰ λυρικά. Ἄμ' ἡ ἑλληνικὴ δραματικὴ ποὺ ἔχει σκοπὸ καὶ ἀγῶνα σὲ μιὰ θαυμαστὴν πράξιν; Ἄμ' ἡ ἑλληνικὴ ποιήματα, ἡ Ὀδύσεια καὶ ἡ Ἰλιάδα ποὺ ναι ἡρωϊκῶς πράξιν καὶ ἰντερπρετῶν ἕνα ὀλόκληρο ἔθνος ἢ καὶ τὸ πᾶν; Ὁ Βιργίλιος, μὲ μιὰ γλωσσῶσα λατινικὴ καὶ μὲ σερμαγ' ἑλληνικῶ, μόλις ἀξιώθηκε νὰ κάμῃ δεύτερο, τὴν Αἰνεϊάδα. Λοιπὸν τί ἀκο-
λουθᾷ; Ἔνας τέτοιος νέος πεθαίνει γιὰ τὰ ξένα ποιητικὰ, καὶ καταφρονᾷ τὰ ἑλληνικὰ ποὺ δὲ ξέρεῖ· καὶ ποὺ ἀπομένει νὰ κ' ὑπόληψι τὸ τωρινὸ ἔθνος του, ποὺ ἔχει μόνον κάτ' ἐκείνην καὶ κάτ' ἐκείνην κακορρίζικαις; Ἐκεῖνο τέλος ποὺ σπουδάζουν τὴν ἐπικρατούσαν σ' ἄλλους ὄρεσι, τὰ φραντζέζικα, γένονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κομῆται ἀπ' ἐκεῖνοὺς ποὺ ναι παρπατῶν ἀπὸ νὰν αἰῶνα ἢ τροχιά τους. Αὐτοί, σὰ νὰ βγαίνουν μὲ τὴν ἄλτ' ἀπὸ τὸ ἔθνος τους, καὶ πᾶνε νὰ περάσουν τὴ ζωὴ τους στῆς Σερβίας καὶ τῆς ὀχθίας. Τ' ἐπιχειρῶνται λοιπὸν ὁ νέος; Κ' ἐκεῖνος δὲν τὸ ξέρεῖ, πλὴν, καθὼς μοιάζει, καταπιάνεται νὰ μὴν ἴσῃ τὰ τέτοια βιβλία: γιὰ τοῦτο δὲν τὰ διαλέγει, ἀλλὰ πιάσ' ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ τύχουν στὸ χέρι του ἢ ἐκεῖνα ὅπου τοῦ τὰ παρνεύουν οἱ τυχεροί, καὶ πᾶνε διαβάζοντας αἰωνίως. Τόση προφύλαξις μόνον κάμνει, ποὺ μόνον τὰ ἀναγκαῖα σὲ λόγου του δὲ διαβάσει, τὰ διδασκαλικὰ καὶ τὰ τεχνικὰ, γιὰτὶ πάντα τὰ τέτοια εἶν' ἄνοστα· ἀλλὰ πιάσει τοὺς ἀουτέρους ποὺ ἔχουν χάρες, σύνταξι, γλαφυρὴν, σχήματα κ' εἰκόνας ῥητορικῆς, πολλὴν τέρψιν καὶ ἡδονή· ὅθεν διαβάζει μυθολογίας, δραματικὰ, χορηγίας, καὶ γ' ἑξήματα καὶ βωμολοχίας ἀπάνου στὴ θεία γραφή, τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ· ἐκεῖνα τὰ βιβλία ὅμως πῶχου δόντια, εἶναι πικρὰ καὶ τὰ φίνει. Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ποὺ θέλουν νὰ διαβάσουν τέτοια βιβλία γιὰ νὰ πάρουν γιόγεια ἰδέαις ὑψηλότεραις καὶ βαθυτέραις, διαβάζουν τὸ Μοντεσκιῶ, ποὺ ναι θεωρία τῶν νόμων, προτοῦ νὰ ξέρουν ἀπὸ νομικὰ, τῆς δικαιοσύνης τὸν ὄρο, κ' ὄντας ἀνάγκη νὰ ξέρουν διεξοδικώ-
τατα τὰ νομικὰ ὅλα· ἀναγινώσκουν τὴ Γενικὴν τοῦ Βολταίρ Ἱστορίαν, καὶ τὴ Φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας, ποὺν ὁμοίως θεωρίας τῆς Ἱστορίας, προτοῦ νὰ διαβάσουν ἕνα βιβλίον ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ γένους τους, καὶ τοὺς χρειάζεται νὰ ξέρουν ὅλην τὴν Ἱστορίαν τοῦ κόσμου εἰς πλάτος· με-
λετοῦν τὸ Φιλόσοφον ἢ τὴ Φιλοσοφίαν τῆς Φύσεως, καὶ δὲ ξέρουν τί θεὸς νὰ πῇ ἀπλανῆς ἢ πλανῆς ἀστέρων, τί θεὸς νὰ πῇ βίσεκτος, ἐκλειψι καὶ τὰ τοιαῦ-

τα. Κ' ἔπρεπε νὰ ἐπέλθουν ἀστρονομικὰ, πολιτικὰ κ' ὄλην τὴ φιλοσοφίαν, ν' ἀνοίγουν τὸ λεγόμενον Εὐαγγέλιον τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου, καὶ δὲ ξέρουν ἀκόμη ποῖος εἶν' ὁ ὀρθὸς λόγος κ' ἡ φρόνησις, κ' ὅπου κ' ἀφ' οὗ τὰ μάθουν, δὲν πρέπει νὰ τὸ διαβάσουν. Καὶ τέλος πάντων τὸ ἄλλα καὶ τὸ ὠμέγα τῆς τωρινῆς τῆς σπουδῆς εἶν' ὁ μουσιῶ Βολταίρ, ποὺ γιὰ νὰ τὸν διαβάσῃ κανεὶς ἀκινδύνως πρέπει νὰ φορῇ πανοπλίαν: ἐκεῖνος ποὺ ἀπτόσο φωμολόχο τὸν ζουγραφίζει πολλὰ καλὰ ὁ μουσιῶ Πιρὼν σ' ἕνα ἐπίγραμμα ποὺ τὸν ἔκαμε καί, τὸ νοστιμώτερον ἀπ' ὅλα, ποὺ τοῦ τὸ γιὰζῆφροντισε κ' ὅλας τὸν ἴδιο· νάτο:

Cet écrivain si fécond en libelles
croit que sa plume est la lance d'Argail;
sur le Parnasse entre les neuf pucelles
il s'est placé comme un épouvantail.
Que fait le bouc en si joli bercail?
Y plairait-il? Chercherait-il à plaire?
Non, c'est l'eunuque au milieu du serral:
il n'y fait rien, et nuit à qui veut faire

Ἡ ἐρμηγεία τους εἶναι αὕτη:

Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ὁ τόσο γόνιμος στὰ ὑβριστικὰ του συγγράμματα θαρρεῖ πὸς τὸ κοντύλι του εἶναι τοῦ Ἄργαλου¹ τὸ κοντάρι· ἐκάθρησε σὰν ἕνα κορχουλλοῦκι ἀναμεταξὺ στῆς ἐνιαὶ παρθέναις στὸν Παρνασσό· τί κάμ' αὐτὸς ὁ τράγος σὲ μιὰ τέτοια καλὴ βοσκή; Εἶν' ἐκεῖ τὰχ' ἀρεστός; Ἡ πάσχει τάχα νάρεσι; Ὅχ', εἶν' ἕνας χαντούμης μέσ' στὸ χαρέμι...

Λοιπὸν αὐτὸς εἶχε μιὰ λύσσα νὰ συνιστᾷ καὶ νὰ ἀναίρη τὸ ἴδιο πράγμα γιὰ νὰ δείχνῃ τὴ δύναμιν τοῦ στοῦς λόγου, πλὴν ὄχι πὸς εἶχ' ἰντερπρεσο νὰ εὐρίσκη τὴν ἀλήθειαν, ποὺ τὴν ἔβλεπ' ἀδιαφόρως ὅθεν μὴτ' ἐκαταγίνονταν στῆς διάφοραις ἐπιστημαῖς, μὴτ' ἄφινε κανέναν νὰ καταγίνεταί, ῥίχνοντας τὸν κόσμον σ' ἀμφιβολία σὲ δ' ἢ ἤθελ' ἐπιχειριστῆ γιὰ νὰ μὴν ἐπιχειρῶνται τίποτε. Κ' ὁ μουσιῶ Πιρὼν, ἴσως γιὰ νὰ μὴν τὸν κακοκαρδίση μὲ τὴν ὀλόγη σὲ ὅλα, τὸν ἐχάδεψε σὰν ἕνα γέρο Φραντζέζο, καὶ τὸν εἶπε μέσ' στῆς γυναῖκες εὐνοῦχο· τὸ οὐκείωτέρον του πλὴν ἦταν

1. Αὐτὸς ἦταν βασιλεὺς τῆς Σπάρτης.